

ОБМЕЖЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Право інтелектуальної власності – це виключні (монопольні) права. Оскільки тимчасова монополія правоволодільця надає йому право забороняти будь-яке використання об'єктів, права на які йому належать, то з метою встановлення балансу між приватним інтересом правоволодільця й інтересами суспільства та його окремих членів, законами встановлюються обмеження та виключення з цієї монополії за умови, що такі обмеження та виключення не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав. Допускається самообмеження прав правоволодільцем у формі правочину (вільна ліцензія, відмова від майнового права тощо).

Трирівневий критерій обмежень виключного авторського права і виключного права на деякі об'єкти суміжних прав встановлено в Угоді ТРІПС, Договорі ВОІВ з авторського права та Договорі ВОІВ про виконання та фонограми. У ч.3 ст.426, 444 ЦК України встановлено єдиний критерій для всіх об'єктів інтелектуальної власності. Однак відсутність першого критерію обмежень, що відноситься до певних особливих випадків, не відповідає Угоді ТРІПС для виключного авторського права і суміжних прав.

Авторське право, як будь-яке монопольне право, має тлумачитися обмежувально. В той же час регулювання авторського права покликане примирити інтереси суспільства, автора, окремих осіб. Визнання за автором певного набору прав неминуче повинне супроводжуватись встановленням деяких обмежень. Перш за все слід мати на увазі, що авторські права самі по собі мають законодавчі межі дії. Вони мають територіальний характер дії та обмежені в часі. Для авторського права, відчуження якого (на відміну від відчуження матеріальних об'єктів) завжди виступає в економічному плані лише як відчуження використання (а не як відчуження самого твору), обмеженість права витікає з самої його природи. Окремою групою обмежень виступають

положення, встановлені у Законі України «Про авторське право та суміжні права» відносно договірних умов (зокрема, територія надання права, термін надання, мінімальні ставки авторської винагороди). Сюди ж можна віднести і норми, що визначають умови створення службових творів. Вказані вище обмеження по суті «огороджують» територію дії права використання твору, позначають межі, кордони дії самих авторських прав. Окрім цього закон встановлює спеціальні виключення із загального режиму дії права використання твору в тих або інших суспільних інтересах. Саме ці виключення і маються на увазі при використанні терміну «обмеження авторських прав».

Важливим критерієм встановлення обмежень в авторському праві є мотив, який лежить в основі введення того або іншого вилучення з авторських прав. Найістотніші обмеження можуть бути зведені до таких основних груп: а) використання в особистих цілях; б) обмеження авторських прав, пов'язані із забезпеченням вільного обміну інформацією (сюди слід віднести відтворення публічно виголошених промов, доповідей, статей з певних питань, використання твору в ході освітлення поточних подій – «новини дня», цитування); в) використання твору в цілях забезпечення суспільного прогресу (використання в наукових, освітніх, культурних, соціальних цілях); г) використання твору для цілей забезпечення процесу функціонування державного механізму; д) певні види використання творів, необхідні для нормальної експлуатації окремих носіїв твору (твори, що знаходяться в загальнодоступних місцях, технічні записи, що мають тимчасовий характер, предмети декоративно-прикладного мистецтва тощо). Окрім вказаної класифікації обмеження в авторському праві можуть поділятися і за іншими підставами: наприклад, на випадки, коли вільне використання здійснюється без згоди автора, але з виплатою йому винагороди, і випадки використання без згоди автора і без виплати винагороди.

Широта дії обмежень авторських прав залежить також від їх трактування. Так, в англо-американській системі застосовується концепція «добросовісної поведінки» (fair dealing) або «добросовісного використання» (fair use). Вийшла або не вийшла конкретна особа за межі сумлінності, вирішує суд, при цьому

встановлюються цілі використання твору, а також об'єм і значення використовуваної частини по відношенню до твору в цілому. Але для нашої країни не можна не враховувати як наявність інших правових традицій, так і важке положення судової системи. Покладати на суд тягар визначення умов використання в кожному випадку було б сьогодні безрозсудно. Тому нагально необхідно досить детально визначити обмеження на рівні закону. Так, у п.2 ст.9 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів сформульовані принципи, відповідно до яких законодавство будь-якої країни може дозволяти вільне відтворення літературних і художніх творів, якщо таке відтворення: а) стосується лише визначених особливих випадків; б) не завдає збитків нормальному використанню твору; в) не ущемляє необгрунтованим чином законні інтереси автора. Повний, виключний перелік вільного використання твору без згоди автора передбачений ст.21 – 25 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Венедіктова Ірина Валентинівна – д.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін ХНУ імені В.Н. Каразіна.